

Ляхович О. О. [1: ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],

к.е.н., доцент,

Середюк О. С. [1: ORCID ID: 0000-0001-5586-5106],

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

¹Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті здійснено дослідження сутності поняття «фінансово-економічна безпека» суб'єктів малого та середнього підприємництва. Охарактеризовано підходи до забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств. На основі інтегрального підходу розроблено модель забезпечення фінансово-економічної безпеки у секторі малого та середнього підприємництва на основі життєвого циклу підприємства.

Ключові слова: мале та середнє підприємництво; фінансово-економічна безпека; методика забезпечення.

Вступ. Малий і середній бізнес є невід'ємним елементом української економічної системи, оскільки він істотно впливає на вирішення проблеми безробіття через створення нових робочих місць, сприяє розвитку та підвищенню конкурентоспроможності окремих галузей, наповнює бюджет завдяки податковим надходженням, активізує соціально-економічний сектор. Однак, сучасний стан малого та середнього підприємництва в Україні характеризується незахищеністю та суперечливістю.

Низький рівень фінансово-економічної безпеки робить цей сектор підприємництва схильним до впливу несприятливих факторів. Відповідно оцінка фінансово-економічної безпеки підприємства та розробка комплексної методики її забезпечення є не лише основним елементом ефективного функціонування самих підприємств, але й запорукою безпечного функціонування держави в цілому, чим і обумовлена актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Проблему фінансово-економічної безпеки на рівні підприємства детально досліджують такі вітчизняні та закордонні вчені: О. Бадаєва, О. Блажевич, І. Бланк, Т. Васильців, О. Воронкова, К. Горячева, А. Єпіфанов, І. Іпполітова,

М. Кизим, Л. Мельник, Р. Міхель, П. Нікіфоров, Г. Соломіна, С. Фролов та інші. Однак, на сьогодні не існує загальноприйнятої точки зору про сутність даної категорії на рівні малого та середнього підприємництва. Крім того, існують різноманітні підходи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Відповідно проблема розробки універсального підходу до забезпечення фінансово-економічної безпеки на рівні малого та середнього підприємництва потребує подальших досліджень.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних засад формування універсальної моделі забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів малого та середнього підприємництва. Для досягнення мети необхідно розкрити сутність та особливості забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та розробити універсальну модель забезпечення фінансово-економічної безпеки на рівні малого та середнього підприємництва.

Основна частина. Проблематика фінансової безпеки як однієї з основних складових економічної безпеки є предметом підвищеної уваги науковців, економістів, суспільних діячів, політиків. Пояснити це можна тим, що з середини 80-х років ХХ століття людство перейшло до нової фази свого розвитку – суспільство ризику. За таких умов набуло актуальності поняття «безпека» як ступеня захищеності від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів ризику.

На сьогодні, економічна безпека – фундаментальна основа як економічно ефективної держави в цілому, так і окремого підприємства. Одним із основних підходів до трактування сутності даної категорії є системний. Як стверджує Л. Донець [3, С. 81], система економічної безпеки – це обмежена кількість взаємозалежних елементів, що забезпечують безпеку підприємства і досягнення його цілей. Система економічної безпеки включає в себе такі важливі елементи, як інтелектуальна, інформаційна, технологічна, маркетингова, правова, екологічна, інноваційна та фінансова. Фінансова частина системи економічної безпеки підприємства є першочерговою та одночасно результируючою складовою з точки зору взаємодії всіх інших структурних елементів економічної безпеки. Адже, з однієї сторони, рівень фінансової безпеки підприємства визначає можливості забезпечення функціонування та розвитку всіх складових економічної безпеки, а з іншої – зміни у різних структурних сферах підприємства в кінцевому результаті відображаються у його фінансовій безпеці.

Незважаючи на те, що існує велика кількість наукових робіт з вивчення питання фінансової безпеки підприємства, на сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення категорії «фінансово-економічна безпека підприємства». На основі вищенаведеного можна виділити декілька підходів до визначення поняття «фінансово-економічна безпека» (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії визначення сутності «фінансово-економічної безпеки підприємства»

Критерій	Сутнісна характеристика
Економічний (Лаврова Ю. В.)	як частина економічної системи підприємства
Функціональний (Папехін Р. С., Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. [1])	захист від зовнішніх і внутрішніх фінансових загроз, здатність їх виявляти, усувати та нейтралізувати
Ресурсний (Мунтіян В., Реверчук Н. Й., Нікіфоров П. О., Куперівська С. С., Іващенко Г. В., Мельник Л. Г. [2])	найбільш повне і ефективне використання різних видів корпоративних ресурсів для функціонування підприємства; стабільне функціонування підприємства.
Статичний (Єрмошенко М. М., Кузенко Т. Б., Бланк І. О., Судакова О. І. [4], Кириченко О. А., Лаптев С. М., Пригунов П. Я., Захаров О. І. [1])	фінансовий-економічний стан, який визначається через певні показники (збалансованості, стійкості, стабільності) відповідно до стратегічних цілей підприємства
Комплексний (Барановський О. І., Єпіфанов А. О., Горачева К. [1])	узагальнення економічного, функціонального, статичного та ресурсного підходів

Узагальнюючи вищенаведені визначення, можна сказати, що фінансово-економічна безпека підприємства – це сукупність динамічних і якісних характеристик рівня фінансового стану підприємства, при якому забезпечується збалансованість і захист його пріоритетних фінансово-економічних інтересів від загроз різного характеру, а також сталий розвиток підприємства в поточному і перспективному періодах.

Ризиковий характер малого та середнього підприємництва, високий рівень залежності від змін підприємницького середовища, посилення конкуренції, нестабільність правової та нормативної бази, недосконалість інституційного середовища призводять до необхідності вирішення проблеми забезпечення його фінансово-

економічної безпеки не лише в певному часовому інтервалі, а й в стратегічній перспективі.

З метою визначення особливостей забезпечення фінансово-економічної безпеки у сфері малого і середнього підприємництва важливим є виділення таких ключових характеристик малого та середнього бізнесу як обмежений доступ до фінансових ресурсів, низький рівень ліквідності, проста форма організації підприємств. Зазначені особливості обумовлюють виокремлення основних напрямів забезпечення фінансово-економічної безпеки на рівні МСП:

1. Фінансова гнучкість фірми – це здатність фірми змінювати обсяг і структуру фінансування, а також напрями вкладення фінансових ресурсів відповідно до умов, що змінилися зовнішнім і внутрішнім обставинам.

2. Фінансова стабільність фірми – визначається постійністю оптимальних або наближених до них значень показників.

3. Фінансова рівновага фірми – характеризує збалансованість розвитку підприємства, що досягається оптимальним поєднанням дохідності та ризику.

Таким чином, під фінансово-економічною безпекою МСП слід розуміти такий фінансово-економічний стан підприємства, що характеризується рівновагою, гнучкістю та стабільністю в умовах трансформації зовнішнього й внутрішнього середовища. Взаємозв'язок даних понять представлений схематично на рис. 1. Відповідно процес забезпечення даної безпеки представляє собою організацію й впровадження системи заходів різного характеру з метою попередження чи усунення внутрішніх і зовнішніх загроз та досягнення й підтримки безпечного стану життєздатності підприємств.

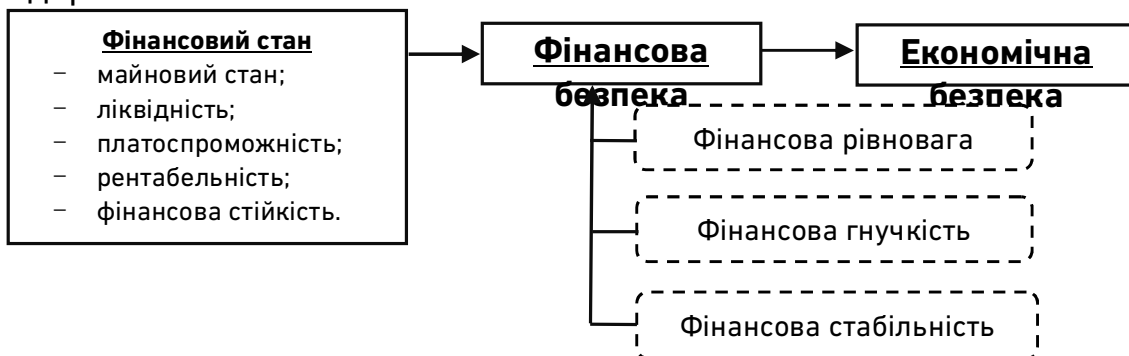

Рис. 1. Взаємозв'язок фінансового стану, фінансової безпеки та економічної безпеки

**Джерело: розроблено авторами*

Серед основних підходів забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства слід виокремити критеріальний, програмно-цільовий, системний, процесний, комплексний та інтегрований. Сутність критеріального підходу визначається на основі базових напрямів застосування політики забезпечення фінансово-економічної безпеки. Відповідно призначення даного підходу – це діагностика та оцінка фінансово-економічного стану. Більш широко методика забезпечення фінансово-економічної безпеки реалізується в межах програмно-цільового підходу, який передбачає розробку і реалізацію цільових програм розвитку підприємства для досягнення належного рівня фінансово-економічної безпеки.

Системний та процесний підходи формують вищий рівень ієрархії щодо розуміння сутності забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Адже системний підхід концентрується насамперед на цілісному сприйнятті, врахуванні більшості можливих взаємовпливів всіх складових фінансових процесів, прямих та опосередкованих зв'язків між ними. Процесний підхід є більш динамічним, полягає у визначенні особливостей перебігу фінансово-економічних процесів стосовно суб'єкта підприємництва та впливу на ці процеси. Складність даного підходу полягає у неможливості врахування особливостей всієї взаємодії елементів фінансово-економічної безпеки та обґрунтування всієї множини наслідків такої взаємодії [5, С. 105].

Сутність комплексного забезпечення фінансово-економічної безпеки полягає в одночасному застосуванні вищенаведених підходів у їх взаємозв'язку з метою забезпечення єдиного управлінського циклу. Відповідно ефективна реалізація розглянутих підходів до забезпечення фінансово-економічної безпеки відіграють важливу роль у діяльності кожного підприємства. Оскільки реалізація даних підходів являє собою цілеспрямований вплив із боку суб'єктів управління підприємством на систему його фінансово-економічної безпеки, то саме системний підхід до забезпечення фінансово-економічної безпеки відіграє ключову роль у підтриманні достатнього рівня фінансової рівноваги, стійкості та його адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища.

Також слід зазначити, що критеріальний підхід спрямований на оцінку загроз функціонування суб'єкта підприємництва та своєчасне застосування інструментів забезпечення його фінансово-економічної безпеки через найнижчий рівень відповідальності керівних органів. В свою чергу комплексний та інтегрований підходи відповідають найвищому рівню – управлінським структурам, які займаються розробками стратегій, оцінкою фінансового стану, відхилень від граничних або планових показників та прийняттям ефективних

рішень. Таким чином, здійснюється реалізація таких специфічних функцій фінансово-економічної безпеки, як адаптаційна та стабілізаційна [5, С. 141].

Залежно від рівня керівних органів розподіляється і певних обсяг завдань при забезпеченні фінансово-економічної безпеки. Таких рівнів керівної структури є три, залежно від виду повноважень та зобов'язань: найвищий керівний орган; проміжний керівний орган; нижчий керівний орган. Оскільки на малих підприємствах проста схема управління, то всі завдання покладаються на директора (він і виконує функції фінансового менеджера за умови його відсутності) та головного бухгалтера. На середньому підприємстві потрібно дані повноваження розділити між директором, фінансовим менеджером і форенз-експертом. Відповідно до цього, перелік завдань по рівням виконання роботи буде мати вигляд: 1 рівень – організаційно-управлінський; 2 рівень – аналітичний; 3 рівень – інструктивно-методичний (табл. 2).

Також, слід відмітити, що саме інтегрований підхід впроваджується з метою формування і ефективного функціонування системи забезпечення фінансово-економічної безпеки. Застосування даного підходу дозволить синтезувати вищенаведені підходи в єдину модель, що сприятиме захищеності підприємства від різних видів загроз.

Таблиця 2

Типологія рівнів забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства

	Специфічні функції	Номер завдання	Завдання	Підхід до забезпечення
Організаційно-управлінський рівень	Стабілізаційна	7	Впровадження ефективних управлінських рішень. Вихід суб'єкта підприємництва із кризи та мінімізація її наслідків.	Програмно-цільовий
	Захисна	8	Моніторинг та контроль ефективності дії системи фінансово-економічної безпеки	Системний
	Адаптаційна	13	Створення умов для формування оптимального та рівноважного обсягу фінансових ресурсів	Комплексний
		14	Створення умов, необхідних для забезпечення оптимального обсягу і рівня ефективності інвестицій	
Захисна	15	Створення відповідних фінансових умов для розвитку суб'єкта господарювання	Інтегрований	

продовження табл. 2

Аналітичний рівень	Адаптаційна	1	Ідентифікація загроз. Визначення джерел інформації. Збір та обробка інформації	Критеріальний
		3	Визначення індикаторів фінансово-економічної безпеці суб'єкта підприємництва	Критеріальний
		4	Аналіз загроз та оцінка ризиків по значимості та ймовірності прояву	Критеріальний
		6	Розробка програми дій щодо мінімізації фінансових ризиків	Програмно-цільовий
	Стабілізаційна	9	Підтримання динамічної рівноваги розподілу фінансових ресурсів суб'єкта	Системний
		11	Підтримка фінансової стійкості та ліквідності	Процесний
12		Підтримання рівноваги грошових потоків	Процесний	
Інструктивно-методичний рівень	Адаптаційна	2	Розробка та впровадження системи діагностики та моніторингу стану фінансово-економічної безпеки	Критеріальний
		5	Визначення рівня фінансово-економічної безпеки	Критеріальний
		10	Забезпечення адаптаційних можливостей суб'єкта підприємництва	Системний

*Джерело: складено авторами на основі [3; 5]

Незважаючи на відмінні особливості функціонування малих та середніх підприємств, що обумовлені різними видами їх економічної діяльності, на сьогодні існує необхідність уніфікації підходів щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки. Вважаємо, що застосування схеми життєвого циклу підприємства може слугувати основою у розробці універсальної моделі забезпечення фінансово-економічної безпеки як на рівні малого, так і середнього підприємства. Повнота й дієвість даної моделі залежить від виконання відповідних завдань, прийняття управлінських рішень у взаємозв'язку з ефективними підходами до оцінки та забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Етап	Зародження	Створення	Зростання	Зрілості	Спад
Підхід до оцінки ФЕБ	Використання оптимізаційних процедур Управління ризиками Індикаторний	Економіко-математичний Індикаторний	Ресурсно-функціональний Індикаторний	Оцінка загального стану Індикаторний	Оцінка прибутковості та ймовірності банкрутства Індикаторний
Етап виконання завдання	1, 2, 3, 4, 5	6, 7	8, 9, 10	8, 11, 12, 13, 14, 15	3, 4, 5, 6, 7, 8
Підхід до забезпечення	Критеріальний	Програмно-цільовий	Системний	Процесний Комплексний Інтегральний	Критеріальний Програмно-цільовий
Витрати / Доходи					

Рис. 2. Модель забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства
*Джерело: розроблено авторами

Слід відзначити, що існують особливості проведення діагностики, оцінки, визначення індикаторів, функціональних елементів та засобів забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Наприклад, суб'єкти середнього підприємництва характеризується досить помірними обсягами фінансово-господарської діяльності, що зумовлює потребу в підвищенні ефективності використання як фінансових, так і трудових, матеріальних, інформаційних ресурсів. Саме тому для середнього підприємництва доцільно забезпечити належний рівень всіх інших складових економічної безпеки (інтелектуальної, інформаційної, технологічної, маркетингової, правової), зокрема через розширення ринків збуту, підвищення якості продукції, рівня технологічного оснащення та забезпечення належного рівня інформаційного захисту.

Сфера малого підприємництва є найбільш вразливим сектором національної економіки. Відповідно в забезпеченні ФЕБ велику роль відіграє саме процес моніторингу відхилень показників фінансово-економічного стану від планових або граничних значень. На нашу

думку, значну увагу слід приділити фінансовому плануванню та прогнозуванню етапів життєвого циклу підприємства, розширенню ресурсного потенціалу, а також пошуку форм інтеграції з середніми та великими підприємствами. В даному напрямі передумовами для зміцнення фінансово-економічної безпеки є впровадження ефективних механізмів горизонтальної інтеграції та кооперації в малому бізнесі.

Визначальним фактором успішної реалізації завдань забезпечення фінансово-економічної безпеки як на рівні малого, так і середнього підприємництва є розробка та впровадження ефективних програм нейтралізації загроз та мінімізації ризиків. Для цього на підприємстві досить значна увага повинна приділятися підвищенню професійного рівня фінансового управління підприємства на всіх рівнях виконання визначених завдань. Відповідно за таких умов модель забезпечення фінансово-економічної безпеки сприятиме захисту інтересів суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу в умовах невизначеності та ризику.

Висновок з проведеного дослідження. Отже, система фінансово-економічної безпеки кожного підприємства є досить індивідуальною та залежить в першу чергу як від виду, так і сектору діяльності. На основі проведених досліджень обґрунтовано інтегровану модель забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів малого та середнього підприємництва. Основою розробки даної моделі визначено життєвий цикл підприємства. Відповідно до цього встановлено, що повнота й дієвість даної моделі залежить від виконання відповідних завдань, прийняття управлінських рішень у взаємозв'язку з ефективними підходами до оцінки та забезпечення фінансово-економічної безпеки на кожному з етапів життєвого циклу підприємства.

1. Дехтяр Н. А. Фінансово-економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення. *Стратегії економічного розвитку: держава, регіон, підприємство*: колективна монографія: у 2-х т. Херсон : Гельветика, 2015. Т. 2. С. 1–17.
2. Нікіфоров П. О. Сутність і значення фінансової безпеки страхової компанії. *Фінанси України*. 2006. № 5. С. 86–94.
3. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва : навч. посіб. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 234 с.
4. Судакова О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 9. С. 140–148.
5. Фролов С. М. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей усіх форм навчання / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми :

REFERENCES:

1. Dekhtiar N. A. Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia. *Strategii ekonomichnoho rozvytku: derzhava, rehion, pidpriemstvo* : kolektyvna monografiia : u 2-kh t. Kherson : Helvetyka. 2015. T. 2. S. 1–17.
2. Nikiforov P. O. Sutnist i znachennia finansovoi bezpeky strakhovoi kompanii. *Finansy Ukrainy*. 2006. № 5. S. 86–94.
3. Solomina H. V. Zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky pidpriemnytstva : navch. posib. Dnipro : Dnipropetrovskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 2018. 234 s.
4. Sudakova O. I. Stratehichne upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva. *Ekonomichnyi prostir*. 2008. № 9. S. 140–148.
5. Frolov S. M. Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu ekonomichnykh subiektiv : navch. posib. dla studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv ekonomichnykh i yurydychnykh spetsialnostei usikh form navchannia / Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy». Sumy : DVNZ «UABS NBU». 2015. 332 s.

Liakhovych O. O. [1; ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],

Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor,

Serediuk O. S. [1; ORCID ID: 0000-0001-5586-5106],

Applicant for higher education of the first (bachelor's) level

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF PROVIDING THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES

The article examines the essence of the concept of «financial and economic security» of small and medium-sized enterprises. Approaches to ensuring financial and economic security of enterprises are described. Application of basic approaches to evaluation and provision financial and economic security of enterprises has its advantages and shortcomings due to the peculiarity of their use. However, exactly using an integrated approach allows to synthesize all approaches to a single model of financial and economic security.

It is established that the most complete and acceptable definition of the essence of financial and economic security in the small and medium business sector should be considered a state of protection of financial and economic interests of the entity from potential or real threats, which ensures financial stability, balance and flexibility of the financial system the subject of functioning. And this security should be understood as the organization and implementation of a system of measures of various kinds in order to prevent or eliminate internal and external threats and to achieve and maintain a safe state of viability of enterprises.

Methodology of providing the financial and economic security of the

enterprise functions as a set of interrelated techniques, methods and management decisions to monitor and control the level of its financial and economic condition and prevent or eliminate threats.

A number of standard measures has been developed to increase the level of financial and economic security of small and medium-sized enterprises. The most important aspect is a need for integrated model of financial and economic security of small and medium-sized enterprises, the effectiveness of which accordingly depends on the performance of relevant tasks, acceptance management decisions in conjunction with effective approaches to ensuring financial and economic security in each stages of the enterprise's life cycle.

Keywords: small and medium-sized enterprises; financial and economic security; methodology.

Ляхович О. А. [1; ORCID ID: 0000-0002-6770-7970],
к.э.н., доцент,

Середюк О. С. [1; ORCID ID: 0000-0001-5586-5106],
соискатель высшего образования первого (бакалаврской) уровня

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВО- ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

В статье исследована сущность понятия «финансово-экономическая безопасность» в деятельности субъектов малого и среднего предпринимательства. Охарактеризованы подходы обеспечения финансово-экономической безопасности предприятий. На основе интегрального подхода разработана модель обеспечения финансово-экономической безопасности в секторе малого и среднего предпринимательства на основе жизненного цикла предприятия.

Ключевые слова: малое и среднее предпринимательство; финансово-экономическая безопасность; методика обеспечения.

Отримано: 16 березня 2021 р.
Прорецензовано: 21 березня 2021 р.
Прийнято до друку: 26 березня 2021 р.